

המכון היהודי לדמוקרטיה אתנית

מאת: פרופסור נדים רוחאנא¹

בתגובתו של מר עמיר אברמוביץ מהמכון הישראלי לדמוקרטיה אשר התפרסמה בגיליון עדאלה האלקטרוני מס' 8 כתגובה על מאמרי "חוקה בהסכמה: הסכמה של מי?", הוא מעלה שלוש נקודות שאתייחס אליהן כלהלן:

א. מר אברמוביץ טוען כי, ההתנגדות למעמדה של ישראל כ"יהודית ודמוקרטית" מבטאת עמדה אידיאולוגית נוקשה וקיצונית. מאמרי התייחס לממצאים אמפיריים המעידים כי, רוב הפלסטינים אזרחי מדינת ישראל סבורים כי מדינה יהודית אינה יכולה להיות דמוקרטית משום שהיא לא תבטיח שוויון מלא. עמדה זו נשענת על ערכים אוניברסליים הרואים בכבוד האדם ושוויונו ערכים עליליים. עמדה ערכית זו אינה נחלתם של האזרחים הפלסטינים בלבד, היא נחלתם של כלל הדמוקרטים בעולם לרבות אזרחים יהודים. לכן, גישתם של אלה המסרבים לקבל עקרונות אוניברסליים אלה המעוגנים בהצהרה הבינלאומית בדבר זכויות האדם (1948) היא דווקא הגישה האידיאולוגית הנוקשה והקיצונית. אפשר לשווק גישה קיצונית זו לעולם אך ורק אם מזייפים אותה ומציגים אותה כאילו היא מייצגת את הערכים שהיא נכשלת לייצג. לכן, ניתן לאכוף עמדה אנטי-אוניברסאלית זו על מתנגדיה – תומכי השוויון המלא, רק בכוח. ומכאן היא ביסודה עמדה כוחנית עם פוטנציאל לשימוש באלמות.

ב. לא במקרה, אפוא, שכוחנותה של גישה קיצונית זו מוצאת לה ביטוי בנקודת הביקורת השנייה שמעלה מר אברמוביץ. הוא טוען, שההתנגדות למעמדה של ישראל כ"יהודית ודמוקרטית" תצדיק את התייחסותו של הרב היהודי במדינת ישראל לאזרחים הערבים כאל איום. הכוחנות של מר אברמוביץ המבקש לכפות מדינה "יהודית דמוקרטית" על הקבוצה שיכולה לחשוף את הסתירה והכזב שבצירוף זה, משתקפת באיום סמוי על החברה הערבית כולה. הוא טוען כי, העמדה האוניברסלית שהעליתי במאמרי, תביא לידי תמיכה של הרוב היהודי בטיהור אתני ובשלילת זכויותיהם של האזרחים הערבים. אך הוא לא מצליח להיווכח, כי המקור לכוחנות ופוטנציאל האלימות הנשענים על ההפחדה והאיום בטרנספר טמון דווקא במושג "המדינה היהודית" עצמו. לכן, הייתי מציע למר אברמוביץ שבמקום להישען על כפייה, הפחדה ואיומים, למצוא חלופות אשר הופכות את המדינה לדמוקרטית אמיתית המשוחררת מהצורך בהפחדה ואיומים. הגישה שהוא בחר אינה אלא ביטוי מובהק לתפיסה קולוניאלית המבקשת מהילידים להיכנע בכוח גם לערכים המבטאים את דיכויים. מר אברמוביץ המתעקש לקרוא לאזרחים הפלסטינים בתואר שהם דוחים וסולדים ממנו: "ערביי ישראל" - מרשה לעצמו, וללא היסוס, לנקוט בגישה המבטאת עירוב מוכר של פטרנליזם ובורות בכל הנוגע לילידים. כך למשל, הוא טוען כי עמדתם של האזרחים הערבים "הפוכה ומנוגדת לאינטרס ולרצון רוב רובו של הציבור הערבי בארץ"; מקורה של גישה פטרנליסטית זו יתברר בתגובתי על הנקודה השלישית.

ג. מר אברמוביץ טוען שאני מטעה את הקוראים בטענתי כי, התהליך שמוביל המכון הישראלי לדמוקרטיה מבקש לשקף את הקונסנסוס היהודי-ישראלי אשר מדייר את האזרחים הערבים. הוא גם טוען ש"עשרות רבות של ערבים ישראלים" השתתפו בדיאלוג המתנהל במסגרת דיוני "המועצה הציבורית של חוקה בהסכמה". בתגובה לטענה זו, הייתי יכול להסתפק בהפניית הקורא לאתר האינטרנט של "המכון הישראלי לדמוקרטיה" החושפת את מרכיביו האתניים של המכון המתבטאים במבנה: צוות, הנהלה וחברי העמותה. במכון זה יש יותר מתריסר מחלקות הכוללות יותר ממאה אנשים (חוקרים, עמיתים, אנשי מנהלה, מרכז מידע וכו'), אך אין ביניהם אף אזרח ערבי. אין בידי לקבוע בשלב זה אם מדיניותו של המכון נכנעת להוראות קרנות המימון שלו, או פשוט מקורה בעיוורון. אולם, אני יכול לקבוע בוודאות כי הרכב אתני זה, לבדו, מחדד את הטענה שהמדובר הוא "במכון יהודי לדמוקרטיה יהודית".

¹ המחבר הוא מנכ"ל מרכז מדא-אלכרמל ומרצה בכיר במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל-אביב

מה עם "המועצה הציבורית של חוקה בהסכמה" אשר ניסחה את החוקה? ובכן מופיעים שמות של כמה ערבים שמספרם הזעיר שונה אם מסתכלים על האתר בעברית או באנגלית. אך חברי הנהלת 'החוקה בהסכמה' הם רק יהודים. אלו שניסחו את הטיוטה לחוקה המוצעת לא כללו אף ערבי אחד. בהרבה מן הכנסים שהנהלה זו ארגנה השתתפו עשרות רבות של מומחים יהודים ללא אף חוקר ערבי. במושב הראשון והשני שהמועצה ארגנה על "שיפור דגם המשטר הפרלמנטארי בישראל" השתתפו 19 משתתפים: פרופסורים, חברי כנסת, שופטים, עורכי דין ואחרים - לא היה ביניהם אף משתתף ערבי. לאחר ש"המועצה היהודית" ניסחה את הטיוטה לחוקה המוצעת, היא ארגנה ארבעה מפגשים אזוריים וכמה מפגשים של קבוצת עורכי-דין. בשני מפגשים אזוריים שהוזמנו אליהם 128 משתתפים, לא הוזמנו ערבים בכלל; ובשני מפגשים אזוריים אחרים - הנגב והצפון - הוזמנו 29 משתתפים ערבים מתוך 151 מוזמנים, רק 13 ערבים הגיעו. למועצת עורכי-הדין שנפגשה שלוש פעמים הגיעו רק 4 משתתפים ערבים למפגש הראשון, ולשני המפגשים האחרונים לא הגיעו ערבים כלל. בכנסים האזוריים הגיבו המשתתפים על הניסוח שכבר נקבע מראש. חלק מהמוזמנים הערבים סירב להגיע כי סבר שהשתתפותו היא רק בכדי לשמש עלי תאנה לניסוח שלא היו שותפים לו.

אם המכון היה פותח את שעריו בצורה נאמנה גם לערבים, אולי היו מר אברמוביץ וחבריו במכון יכולים ללמוד איך האוכלוסייה הערבית מגדירה את רצונה ואת האינטרסים שלה, או לפחות היו לומדים איך אוכלוסייה זו מגדירה את עצמה ומהו השם שהיא בוחרת לעצמה - במקום השם שהמדינה ורוב רובו של הציבור היהודי מבקשים לכפות עליה.

אם מר אברמוביץ היה מעוניין בהשתתפות אמיתית של האזרחים הערבים הוא היה יוזם השתתפות פרופורציונאלית במועצה אשר ניסחה את הטיוטה של החוקה; והוא היה מודאג מהעובדה שמוזמנים ערבים סירבו להיענות להזמנה. אך כנראה זו דרכו של מכון המתנהג, הלכה למעשה, כמכון יהודי לדמוקרטיה אתנית. מכאן ניתן להבין, אך בוודאי לא לקבל, את דאגתו הגדולה והקיצונית של מכון זה לדרכו: "הכל למען הקונסנזוס היהודי-ישראלי".